

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

Kanuni Sultan Süleyman Döneminin Önemli Bir Mirası:

Ârifi Çelebi'nin Şehnâme-i Âl-i Osman Adlı Eseri ve Eserin Bilinmeyen Bir Nüshası

An Important Heritage of the Period of Sulaiman the Magnificent: Ârifi Çelebi's Work Named Shehname-i Al-i Osman and an Unknown Copy of the Work

Benay BIÇAK

Uzman, Ondokuz Mayıs üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
benaybicak.61@hotmail.com
Orcid ID: 0000-0003-1510-8113

Nilab SAEEDİ

Arş. Gör., Habsburg ve Balkan Araştırmaları Enstitüsü, Avusturya Bilimler Akademisi, Viyana, Avusturya
nilab.saeedi@gmail.com
Orcid ID: 0000-0001-7729-9563

Öz: Fethullah Ârifi Çelebi'nin kaleminden çıkan Şehnâme-i Âl-i Osman, Kanuni Sultan Süleyman döneminde kurulmuş olan Şehnâmecilik geleneğine ait ilk şehnâme tarzı eserdir. Bu geleneğin temelleri Ârifi ile atılmış ve yaklaşık elli sene devam etmiştir. Gelenekten bu süre zarfında on beşe yakın eser ortaya çıkmıştır. Bu eserlerin bilinen ilk örneği olan Şehnâme-i Âl-i Osman hem edebiyat bakımından hem de anlattığı olaylar bakımından diğer eserlere göre daha zengin bir yapıya sahiptir. Bu eserler, manzum bir formatta kaleme alındıkları için edebiyatın etki alanına girmekte, aynı zamanda tarihi olaylara odaklandıkları için tarihsel bir tema içermektedir. Dolayısıyla, her iki disiplin arasında bir geçiş noktasında bulunarak hem edebiyat hem tarih araştırmalarına malzeme sağlama amacını taşımaktadır. Her edebî üründe olduğu gibi bu şehnâmelerde de müellifin duygu ve düşünceleri esere yansımaktadır. Ârifi'nin eserinde de bunu görmekteyiz. Safevi ve Osmanlı rekabeti eser boyunca kendini göstermektedir. Hayatı hakkında kesin bir bilgi olmayan şair, yazdıklarıyla birçok tartışmanın açılmasına neden olmuştur. Bu araştırmada Süleymannâme'nin Türkiye sınırları dışında ortaya çıkmış, daha önce araştırmacılar tarafından incelenmeyen yeni bir nüshası tanıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Şehnâmecilik, Süleymannâme, Ârifi, Kanuni Sultan Süleyman.

Abstract: The Shehname-i Al-i Osman, written by Fethullah Arifi Chelebi, is the first shehname style work belonging to the Shehname institution established during the reign of Sulaiman the Magnificent. The foundations of this tradition were laid by Arifi and continued for about fifty years. Nearly fifteen works emerged from this tradition during this period. Shehname-i Al-i Osman, the first known example of these works, has a richer structure than other works, both in terms of literature and the events it describes. Since they are written in verse, they fall into the subject of literature and because they are about historical events, they fall into the subject of history, so they are stuck somewhere between both sides. As in any literary work, the emotions and thoughts of the author are reflected in these epic poems. We can see this in Ârifi's work as well. The Safavid and Ottoman rivalry shows itself throughout the work. The poet, for whom there is no definitive information about

Geliş Tarihi:26.03.2018

Kabul Tarihi:15.04.2022

Yayın Tarihi:31.12.2022

Atıf: Bıçak, B. & Saeedi, N. (2023). Kanuni Sultan Süleyman döneminin önemli bir mirası: Ârifi Çelebi'nin Şehnâme-i Âl-i Osman adlı eseri ve eserin bilinmeyen bir nüshası. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), 1224-1235. Doi: 10.33437/ksusb.1400582

his life, has caused many discussions with his writings. This research introduced a new copy of Süleymanname, which was found outside the borders of Turkey and had not previously been studied by researchers.

Keywords: Ottoman Turkish Literature, Shehnamecis, Sulaiman-nama, Arifi, Sulaiman The Magnificent.

GİRİŞ

Firdevsî'nin (ö.1020?) eşsiz eseri Şehnâme, dünya edebiyat tarihinin önemli şaheserlerinden biridir. Bu eser, çeşitli tarihsel dönemlerde birçok şair, yazar, edebiyat bilginlerinin ve hatta diğer ulusların kültür ve dillerini etkilemiş onlara ilham kaynağı olmuştur. Özellikle Asya bölgesinde, Şehnâme'nin etkisini daha yaygın olarak görmek mümkündür (Nevruzi ve Abberin, 2016: 116). Asya'da özellikle Farsça ve Türkçe olarak birçok şehnâme yazılmıştır.

Firdevsî'ye ait Şehnâme'nin Türk edebiyatı ve kültürü üzerindeki etkisi de büyüktür. Şehnâme'nin etkisiyle Osmanlı sarayında şehnâme yazma geleneği yaygınlaşmıştır (Babayi, 2016: 26). Aynı zamanda Klasik edebiyatta gazâvât-nâme, fetih-nâme, zafer-nâme, Selim-nâme, Süleymanname adı ile bilinen türlerin esin kaynağı, Firdevsî'nin Şehnâme'sidir (Alper, 2016: 147). Adı geçen eser, edebiyattan tarihe pek çok konuyu ihtiva etmektedir. Osmanlı devletinde özellikle Yavuz Sultan Selim (1512-1520) ve Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) dönemlerinde, bu tür eserlerin daha çok yazıldığı bilinmektedir (Babayi, 2016: 25). Şehnâmecilik, resmî bir saray görevi olarak, Kanuni Sultan Süleyman döneminde önemli bir konuma ulaşmıştır (Yazıcı, 1991: 372).

"Şehnâmecî" ifadesi, sözlükte "sultanın kitabını yazan kimse" anlamına gelen bir terim olup, Osmanlı literatüründe genellikle XVI. yüzyıl saray tarihçileri için kullanılmıştır (Woodhead, 2010: 456). Bu gelenek çerçevesinde oluşturulan eserler, genellikle Firdevsî'nin telif ettiği tarzda "şehnâme vezni" de denilen ölçüyle ve mesnevi tarzında kaleme alınmıştır (Alper, 2016: 148). Bu gelenek kapsamında, manzum şehnâme örnekleri yanında mensur örnekler de üretilmiştir. Her ne kadar şehnâmecilik resmî bir kurum olarak Kanuni Sultan Süleyman dönemiyle başlamış olsa da Şehnâme'nin (Firdevsî) etkisi daha önceki dönemlerde de Türk edebiyatında ve sosyal hayatında görülmektedir. Örneğin Anadolu Selçukluları Şehnâme'ye çok fazla ilgi duymuşlar, saraylarının duvarlarını, Şehnâme'de yer alan minyatürlerle süslemişler, hatta şehzadelerine isim koyarken Şehnâme'deki pehlivanların isimlerinden esinlenmişlerdir (Nevruzi ve Abberin, 2016: 119).

Kanuni Sultan Süleyman Dönemine Kadar Şehnâmeler

Ahmed Tûsî'nin Şehnâme'si (Selçuknâme), Firdevsî'nin Şehnâme'sinden ilham alınarak yazılan ilk şehnâme örneği olarak kabul edilmektedir. Selçuknâme adıyla yazılan bu şehnâme, Alâeddin Keykubad (ö.1237) ve Gıyâseddin Keyhusrev (ö.1246) dönemlerini anlatmaktadır (Kurtuluş, 2001: 307). İkinci şehnâme örneği ise Hoca Dehhani (XIV.yy) tarafından kaleme alınmıştır. Sultan III. Alâeddin Keykubad (ö.1302?) tarafından bir Selçuklu şehnâmesi yazmakla görevlendirilen Hoca Dehhani, eserini Farsça meydana getirmiştir (Ünver, 1998: 187).

Bu iki önemli örnekten sonra birçok şehnâme kaleme alınmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır. On üçüncü yüzyıl divan şairlerinden Ünsî'nin Hâlep'te yazdığı bir şehnâmesi vardır. Bu eser, on altı bölümden meydana gelmektedir (Nevruzi ve Abberin, 2016: 124). 1361'de Karamanoğulları tahtına geçen Alaeddin Bey (1342-1398), iyi tahsil görmüş bir hükümdar olup Yarcani mahlaslı bir şaire şehnâme tarzında Farsça Karamannâme adında bir tarih yazdırmıştır (Sümer, 2001: 459). Ahmedî (ö.1412-13)'nin İskendernâme'si de mesnevi tarzında yazılan bir başka şehnâme örneğidir ve eser, I. Bayezid (ö.1403)'in oğlu Emîr Süleyman (ö.1411)'a sunulmuştur (Kut, 1987: 167). Ahmed Rıdvan (ö.1528-1538) da II. Beyazid (ö.1512) döneminde bir İskendernâme örneği sunmuştur, ancak bu eser Ahmedî'nin eserine benzemektedir (Ünver, 1989: 123). Şehnâme vezniyle İskendernâme yazan bir başka isim Figanî (ö.1532)'dir (Karahan, 1996: 57). Fahri'nin Hüsrev ü Şirin mesnevisi de şehnâme vezniyle yazılmış olan bir başka eserdir ve bu eser, Nizami (ö.1214?)'nin Hüsrev ü Şirin mesnevisinin tercümesidir (Erkan, 1999: 54).

Fatih Sultan Mehmed (ö.1481), Şehdî adlı şairden şehnâme tarzında Osmanlı tarihini yazmasını istemiştir, ancak Şehdî, bu eseri tamamlayamadan vefat etmiştir (Nevruzi ve Abberin, 2016: 125). Resmî

bir kurum şeklini almadan önce dahi Osmanlı sarayında Şehnâme yazma geleneğinin olduğu zikredilmişti. Yanı sıra şehnâme okuma kültürü de yaygınlık kazanmış, “şehnâme-han” denilen bir meslek ortaya çıkmıştır. Şehnâmecî terimi, XVI. yüzyıl müellifleri tarafından özellikle Firdevsî'nin Şehnâme'sini ezbere okuyan ve saraydaki tarih yazıcılığı göreviyle ilgilenen kişileri ifade etmektedir (Woodhead, 2010: 456). Örneğin Sultan I.Murad'ın (ö.1389) sarayında Ahmed adlı bir şair, hükümdara Şehnâme'den beyitler okurdu. Fatih Sultan Mehmet döneminde Molla Fenarî (ö.1431), padişahın meclislerine katılarak ona ezberden Şehnâme'den beyitler okurdu (Nevruzi ve Abberin, 2016: 119-120).

Türk padişahları, yiğitlik ve askeri güç konusunda da kendilerini Şehnâme'deki efsanevi karakterlerle karşılaştırmışlardır. Şehnâme yazarlar bu sebeple şiirlerinde bu padişahları “Rüstem, Sohrab ve Feridün” gibi şehnâme pehlivanlarına benzetmişlerdir (Nevruzi ve Abberin, 2016: 120). Bu anlayış, özellikle Fatih Sultan Mehmet döneminde benimsenmiş olup şehnâmecilik tarzını, İran'dan Osmanlı'ya gelen ve padişahın himayesine girmek isteyen İran kökenli şairler yaygınlaştırmıştır (Woodhead, 2010: 456). Bu tarz eserlerin temel işlevi, padişahın eylemlerini sanatsal ve edebî bir dille övmektir. (Babayi, 2016: 26). Türk şairler, Şehnâme'deki kıssaları öğüt ve ibret taşıyan mânâlı ve değerli nazımlar olarak benimsemişlerdir. Bundan dolayı, Şehnâme okumayı ve Şehnâme tarzı şiir yazmayı bir hayır işi olarak görmüşlerdir (Şişman ve Kuzubaş, 2012: 70).

“Kim nazm iderdi Hazret-i Firdevsî olmasa

Şehnâme gibi kıssa-ı pür- pend ü ibreti” (Sâbit, 1991: 229)

Şehnâme'nin Türk edebiyatı ve kültürü üzerindeki bu büyük etkisi üç aşamalı olarak görülmektedir:

a. *Firdevsî'nin Şehnâmesi Türk şairler için efsanevi manzum ve mensur eser yazmak için bir ilham kaynağı olmuştur.*

b. *Şehnâme'nin etkisiyle manzum ve mensur Türkçe ve Farsça eserler üretilmeye başlanmıştır.*

c. *Şehnâme'nin vezni Türk şairlerin ilgisini çekmiş. Şehnâme vezniyle birçok mesnevi yazılmıştır* (Nevruzi ve Abberin, 2016: 122).

Zamanla Osmanlıda, Şehnâme tarzı ve vezniyle eser vermek bir gelenek hâline gelmiştir. Bu gelenek Osmanlıya Firdevsî'nin etkisi, özellikle Selçukluların Fars dili ve edebiyatına olan ilgilerinden gelmiştir (Babayi, 2016: 49). Osmanlılarda Fatih ve II. Beyazid döneminde bu tarz şehnâmeler yazılmaya başlanmıştır (Woodhead, 2010: 456). Ancak bu eserler genellikle Fars şairlere göre şiirsel ve edebî açıdan daha zayıf kalmışlardır (Babayi, 2016: 26). Şehnâme türünün en iyi örnekleri Kanuni Sultan Süleyman'ın uzun padişahlık döneminde verilmiştir. Fatih Sultan Mehmet döneminde pek başarılı olamayan şehnâmecilik kurumu, Kanuni döneminde resmî bir kurum hâline dönüşmüş, (Alper, 2016: 149)daimi şehnâmecilik makamı ise ilk defa Fethullah Ârifî Çelebi (ö.1561-62?) için tesis edilmiştir (Woodhead, 2010: 456).

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN DÖNEMİ ŞEHNÂMECİSİ VE ŞAİRİ FETHULLAH ÂRİFİ ÇELEBİ

Asıl adı Fethullah (ö.1561-62?) olan şair, şiirlerinde Ârif veya Ârifî mahlasını kullanmıştır. Bundan dolayı Ârif Çelebi/Ârifî Çelebi olarak bilinir. Kanuni Sultan Süleyman (1494-1566) tarafından atanan ilk şehnâmecidir (Yazıcı, 1991: 371-372). Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, Bursalı Mehmet Tahir *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde 1561 tarihinde Mısır'da vefat ettiğini ve orada defnedildiğini söylemektedir (Bursalı Mehmet Tahir Bey, 1975: 56). Aynı eserde Bursalı Mehmet Tahir (1861-1925) Ârifî'yi İbrahim Gülşenî'nin¹ kız kardeşinin oğlu olarak tanıtsa da (Bursalı Mehmet Tahir Bey, 1975: 56),

¹ Kültürlü bir aileye mensup olan İbrâhim Gülşenî, Âmid'de (Diyarbakır) dünyaya geldi. Hayatı hakkında bilinenler, geniş ölçüde oğlu Ahmed Hayâlî'nin halifesi Muhyî-yi Gülşenî'nin Menâkıb-ı İbrâhim Gülşenî adlı eserine dayanmaktadır. İbrâhim Gülşenî'nin doğum tarihi de tartışmalıdır. Muhyî, onun 940'ta (1534) vefat ettiğinde 114 yaşında olduğunu söyler. Tebriz'e vardığında Uzun Hasan'ın kazaskeri Molla Hasan ile karşılaşmış, onun kabiliyetini keşfeden Molla Hasan, tahsil için Mâverâünnehir'e gitmesi gerekmediğini söyleyerek İbrâhim'i Tebriz'de kalmaya ikna etmiş ve yanına alarak evlât edinmiştir. Molla Hasan'ın yardımıyla Tebriz'de medrese öğrenimi görmüştür. Türkçe, Arapça ve Farsça 75.000 beyitlik şiir yazmıştır. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Nihat Azamat, “İbrahim Gülşenî,” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (2000): 301-304.)

diğer kaynaklar daha çok Ârifi'yi, İbrahim Gülşenî (ö.1534)'nin torunu olarak tanır (Çelik, 2009: 16). Şairin doğum yeri hakkında farklı iddialar bulunsa da Farsça kaynaklar onun İran'da dünyaya geldiğini iddia etmektedir (Emini ve Nimeti, 2017: 3). Tahsin Yazıcı (1922-2002) onun Arap bir anneden ve Acem bir babadan dünyaya geldiğini söylemektedir (Yazıcı, 1991: 371). Babası Derviş Mehmed Çelebi veya Derviş Mehmed Şirazi'dir (Babayı, 2016: 49). Şairin mahlasından dolayı Şirazlı olduğu söylene de bu bilgi doğru değildir. Zira Ârifi, Süleymannâme'nin V. cildinde memleketinin "Abadan"¹ olduğunu belirtmiştir. (Eryılmaz, 2010: 25). Kaynaklarda Derviş Mehmed Çelebi'nin İbrahim Gülşenî'nin kızı ile evlendiğini ifadeleri yer almaktadır ancak bu konu tam olarak ispatlanamamıştır (Çelik, 2009: 16).

Mustafa Âlî (ö.1600) ise Ârifi'den bahsederken onun İbrahim Gülşenî gibi bir şeyh ve sufinin torunu olduğunu söyler. Menakıb-ı İbrahim Gülşenî adlı eserde Şeyh İbrahim Gülşenî'nin torununa ve onun dil yeteneklerine çok güvendiğine dair sözler mevcuttur. Menakıb-ı İbrahim-i Gülşenî adlı eserde ise İbrahim Gülşenî aynı zamanda üç dilde beş eser meydana getirmiştir (Eryılmaz, 2010: 24) ve bu eserlerin katipleri arasında torunu Fethullah Ârifi Çelebi de yer almaktadır.

İbrahim Gülşenî, uzun yıllar ilim öğrenmek için Tebriz'de kalmıştır. Burada kaldığı süreçte Halveti² tarikatını insanlara öğretmeye devam etmiştir (Çelik, 2009: 16). Ancak Şah İsmail'in dinî politikalarından dolayı İran'ı terk etmek zorunda kalmıştır. Derviş Mehmed Çelebi, İbrahim Gülşenî'nin kızıyla bu sırada evlenmiş olabilir ancak buna dair kesin bir kayıt yoktur. Ârifi'nin Elkas Mirza (ö.1550) ile beraber İstanbul'a geldiği söylene de bu doğru bir tespit değildir. Zira Ârifi'nin 1547'den daha önce İstanbul'da bulunduğu dair kayıtlar bulunmaktadır (Yazıcı, 1991: 371-372). Mustafa Ali, Ârifi'nin 1540 yılına doğru İstanbul'a geldiğini söyler (Çelik, 2009: 17).

Âşık Çelebi (ö.1572), Elkas Mirza'nın nişancısı olarak Ârifi Çelebi'nin İstanbul'a geldiğini ileri sürse de bu iddia da doğru değildir. Çünkü Ârifi ve babası Derviş Mehmed Çelebi, dedesi İbrahim Gülşenî gibi İran'ı terk etmiş olmalıdır (Çelik, 2009: 18). Eryılmaz'a göre, Ârifi, babası Derviş Mehmed Çelebi hakkında övgü dolu yazılar yazmış ve bir minyatürle onu tasvir etmiştir. Bu minyatürde Derviş Mehmed Çelebi, yaşlı bir elçi olarak Elkas Mirza'nın yanında gösterilmiş ve Gülşenî tarikatına³ bağlı bir başlık takmıştır. Ârifi, babasının Abadanlı olduğunu ve derviş olduğu için her yerde söz sahibi olduğunu ve halkın ona saygı gösterdiğini söyler (Eryılmaz, 2010: 25).

Cornell Fleischer, 1986 yılında yayımladığı eserinde Ârifi'nin Ekim 1545'te sarayda bulunduğunu belirtir (Eryılmaz, 2010: 26). Ancak Elkas Mirza'nın katibi veya nişancısı olarak tayin edilip edilmediğine dair herhangi bir ifadesi bulunmamaktadır. Elkas Mirza'dan daha önce İstanbul'a ve saraya gelişine ilgili Mustafa Âlî'nin Kühnü'l-ahbar adlı eserinde de bilgiler bulunmaktadır. Mustafa Âlî, adı geçen eserinde şairlerle ilgili bilgiler verirken Eflatun (ö.1569) adlı birinden söz eder ve Eflatun'un Elkas Mirza ile

¹ Bugün Abadan olarak da bilinen Basra Körfezi'ne yakın bir şehirdir ve dünyanın en büyük petrol arıtma tesislerine ve ihrac imkânlarına sahip limanlarından biridir.

² Ahî Muhammed Halvetî'ye (ö. 780/1378-79) intisap etmiş, onun ölümünden sonra da irşad makamına geçmiştir. Ömer el-Halvetî, daha sonra Karakoyunlu hâkimiyetinde bulunan Tebriz'e giderek irşad faaliyetini burada sürdürmüştür. Halvetiyye tarikatı Rüşeniyye (kurucusu Dede Ömer Rüşenî, ö. 892/1487), Cemâliyye (kurucusu Cemâl-i Halvetî, ö. 899/1494), Ahmediyye (kurucusu Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin, ö. 910/1504) ve Şemsiyye (kurucusu Şemseddin Sivâsî, ö. 1006/1597) şeklinde dört ana kola ayrılmış; bu kollardan çeşitli şubeler meydana gelmiştir. Halvetiyye'nin birçok kolu Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin vahdet-i vücûd görüşünden etkilenmiş, bu etki Ahmediyye kolunun Mısıriyye şubesinin kurucusu Niyâzî-i Mısırî'de en ileri dereceye ulaşmıştır. Bu etkiyi yaygınlaştıran Niyâzî-i Mısırî Halvetiyye dışında diğer bazı tarikatları da etkilemiştir. (Ayrıntılı Bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, "Halvetiyye," Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (1997): 393-395.)

³ İbrâhim Gülşenî'nin Kahire'de Bâbüzüveyle'de kurduğu tekke ile temelleri atılan tarikat, Osmanlı topraklarında XVI. yüzyıldan sonra faaliyet göstermeye ve yaygınlaşmaya başlamıştır. İbrâhim Gülşenî, mürşidi Dede Ömer Rüşenî'nin kendisine bir gül vererek, "Sen ol bâğ-ı bekânın gülşenisin" demesi üzerine mahlası Heybetî'yi Gülşenî olarak değiştirmiş, tarikatın adı da bu kelimeye nisbet edilmiştir. Gülşeniyye'nin silsilesi İbrâhim Gülşenî, Dede Ömer Rüşenî, Pîr-i Sâni Seyyid Yahyâ-yı Şirvânî, Pîr Sadreddin, Ahî İzzeddin, Ahî Mîrem vasıtasıyla Halvetiyye tarikatının pîri Ömer el-Halvetî'ye ulaşır. Gülşeniyye ve Mevleviyye tarikatları arasında bir yakınlık meydana gelmiş, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin, "Dîdem rûh-ı hûb-i Gülşenî râ / Ân çeşm-i çerâğ-ı Rüşenî râ" (Gülşenî'nin güzel yüzünü gördüm, o Rüşenî'nin gözünün ışığıdır) beytiyle Gülşenî'nin geleceğini müjdelediğine inanılmıştır. (Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Kara, "Gülşeniyye," Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (1996): 256-259.)

birlikte İstanbul'a geldiğini ve o dönemde şehnâmecî olarak çalışan Ârîfî ile rekabet ettiğini ifade eder (Babayi, 2016: 49).

Ahmet Faruk Çelik, doktora tezinde Ârîfî'nin babası Dervîş Mehmed Çelebi ile birlikte İstanbul'a yerleşmesinin Sadrazam İbrahim Paşa'nın tavsiyesi üzerine Kanuni Sultan Süleyman (d.1520-1566)'ın 1528 yılında dedesi Şeyh İbrahim Gülşenî'yi Mısır'dan İstanbul'a daveti sırasında veya bu tarihten sonraki bir zamanda gerçekleşmiş olması gerektiğini ifade etmektedir (Çelik, 2009, 17). Ancak Alman tarihçisi Babinger, Ârîfî'nin Elkas Mirza ile beraber İstanbul'a gelmediğini ama daha önceden Elkas Mirza'nın hizmetinde bulunduğunu söyler (Eryılmaz, 2010: 30).

Ârîfî, Farsça ve Türkçe şiir yazabilen bir şairdir. Şairlik yeteneklerinin yanı sıra astronomi, geometri, hat sanatı ve divanî kitabeti hakkında bilgi sahibidir (Emini ve Nimeti, 2017: 6). O, kitabeti ve hattıyla ün kazanmıştır. Ancak, Kınalızade Hasan Çelebi (ö.1604) bu konuda farklı bir görüş ortaya koymaktadır. Kınalızade'ye göre kitabeti ve hattıyla meşhur olan kişi Ârîfî Çelebi değil, babası Dervîş Mehmed Çelebi'dir. Ayrıca, İstanbul'a gelen kişinin de Dervîş Mehmed Çelebi olduğunu belirtir. Daha sonra İstanbul'dan ayrılarak Mısır'a gitmiştir ve orada Şeyh İbrahim Gülşenî'nin kızıyla evlenmiştir (Eryılmaz, 2010: 29). Ancak, bu görüş büyük ölçüde yanlıştır, çünkü Ârîfî Çelebi, 1545 yılında İstanbul'da görülmüştür, bu da onun Dervîş Mehmed Çelebi'nin oğlu olarak bilinen kişi olduğunu gösterir. Bağdatlı Ahdî (ö. 1593-94), Gülşen-i Şuara adlı tezkiresinde Ârîfî Çelebi'nin şairlik kabiliyetini övmüştür. Ahdî, Ârîfî Çelebi'yi hamse sahibi ve yüzbin beyit yazan bir şehnâme şairi olarak kabul etmiştir (Çelik, 2009: 23). Âşık Çelebi de Ârîfî'nin sadece şairlikte değil, başka birçok ilim sahasında da usta ve meraklı bir kişi olduğunu belirtmiştir, özellikle muamma sanatıyla ilgili eserinin bu yeteneğini gösterdiğini ifade etmiştir (Eryılmaz, 2010: 36).

Ârîfî'nin kişiliği hakkında ayrıntılı bilgi bulunmama ile birlikte, soyu ve Gülşenî tarikatıyla olan münasebeti, sağlam bir terbiye ve eğitim aldığını düşündürmektedir (Çelik, 2009: 21). Ârîfî'nin yazdıklarına ve Süleymannâme içinde bulunan bazı minyatürlere göre Gülşenî tarikatının müridi olduğu anlaşılmaktadır. Muhyî-i Gülşenî (ö.1608?),¹ Menakıb-i İbrahim Gülşenî adlı eserinde Ârîfî'den "Ârîfî Billah" diye söz eder (Eryılmaz, 2010: 32) ki bu adlandırma bile Ârîfî Çelebi'nin tasavvuf ve mutasavvıf tarikatlarla özellikle Gülşenî tarikatıyla yakın bağlantısını anlatmak için yeterlidir. Ârîfî, yazdığı bazı nazımlar sayesinde Kanuni Sultan Süleyman (ö.1566) ile tanışma fırsatı bulmuş ve şiirleriyle Kanuni'nin himayesini kazanmıştır (Çelik, 2009: 4). Ârîfî Çelebi, Kanuni tarafından Osmanlıların tarihini şehnâme tarzında yazmaya memur edilmiş ve kendisine şehnâmecilik görevi tevdi edilmiştir (Yazıcı, 1991: 372).

Ârîfî Çelebi'nin Şehnâme-i Âl-i Osman Adlı Eseri

Ârîfî Çelebi, Sultan Süleyman tarafından Osmanlı hanedanı hakkında Şehnâme yazmakla görevlendirilmiştir. Şehnâme-i Âl-i Osman, Osmanlı hanedanlığına ait ilk resimli resmî tarih olma özelliğini taşır (Yazıcı, 1991: 372). Ârîfî'nin birçok eseri zamanla kaybolmuş veya günümüze ulaşamamıştır. Ancak, Şehnâme-i Âl-i Osman, onun en bilinen eseridir ve Şehnâme-i Ârif veya Süleymannâme olarak da kayıtlara geçmiştir. Bu eser, Ârîfî'nin Farsça olarak kaleme aldığı Şehnâme vezniyle yazılmış beş ciltlik bir eserdir (Çelik, 2009: 19).

Ârîfî Çelebi'nin eseri, dünya tarihini anlatan bir şehnâme olarak öne çıkar. Hz. Adem'den başlayarak Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk dönemine (1555) kadar olan olayları kapsamaktadır (Eryılmaz, 2010: 50). Ârîfî, eserinde Firdevsî'yi örnek alarak, özellikle Arapça sözcükleri kullanmamaya dikkat etmiştir. Destani bir üslup kullanması da Firdevsî'yi anımsatmaktadır (Çelik, 2009: 28).

Ârîfî Çelebi'nin Şehnâme tarzındaki eserinde, konunun akışından uzaklaşarak mevsimleri tasvir ettiği görülmektedir. Firdevsî'nin yanı sıra diğer Fars Edebiyatı ustaları olan Ferruhî ve Menuçehr'in etkileri de eserde hissedilmektedir (Çelik, 2009: 28). Beş ciltten oluşan eserin her bir cildi farklı bir dönemi ele almaktadır.

¹ Asıl adı Muhammed, lakabı Muhyiddin'dir. Gülşeniyye tarikatına mensup olmasından dolayı Muhyî-yi Gülşenî diye tanınır. 200 kitap yazdığı belirtilen Muhyî'nin tasavvuf, dil, edebiyat, tarih, hadis, tefsir ve ahlâka dair kırk eseri günümüze ulaşmıştır. (Ayrıntılı Bilgi için bk. Tahsin Yazıcı, "Muhyî-Yi Gülşenî," Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (2006): 79-81.)

Birinci cilt, peygamberler tarihini, ikinci cilt İslam tarihini, üçüncü cilt Osmanlı'ya kadar olan İslami devletleri, dördüncü cilt Osmanlı tarihi ve Osmanlı devletin çıkışını ve beşinci cilt ise Kanuni Sultan Süleyman dönemini 1555 yılına kadar anlatmaktadır (Alper, 2016: 157).

Peygamberler tarihini anlatan birinci cildine Esin Atıl tarafından *Enbiyanâme* ismi uygun görülmüştür. Bu cilt Hz. Adem'le başlayan bir peygamberler tarihidir. Kırk sekiz varak ve on minyatürden oluşan bu cilt Yusuf el-Hirevi tarafından yazıya geçirilmiştir. Enbiyanâme Cemaziye'l-evvel 1558 tarihinde tamamlandı (Eryılmaz, 2010: 50-51). Enbiyanâme cildi İncil'den önceki peygamberlerin hikayelerinden seçilmiştir. Sırasıyla Adem, Şit, Enuş, Ken'an, Mahla'il, Barad, İdris ve Nuh peygamberler anlatılmaktadır. Peygamberler dışında bu ciltte Firdevsî'nin Şehnâmesi'ndeki efsanevi İran karakterlerine de yer verilmiştir. Bu ciltte yer alan on minyatürden ikisi Şehnâme'nin efsanevi karakteri Cemşit'e aittir (Eryılmaz, 2013: 100). Ârifî'nin bu ciltte en çok üzerinde durduğu peygamber kuşkusuz Hz. Adem'dir. Ârifî, Hz. Adem'in manevî liderlik ve imamet rolünü vurgulamıştır. Beyitlerde Hz. Adem melekler için bir imam olarak tasvir edilmektedir (Eryılmaz, 2013: 103-107). Ârifî, böylece Sultan Süleyman'ın hem manevî ve hem siyasî yetki ve üstünlüğünü vurgulamaya çalışmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın tasvir edildiği minyatürler onun da bu üstünlüğe sahip olduğunu ifade etmektedir. Kanuni'nin bütün insanların padişahı olması ve onlara karşı yetki sahibi ve üstün olması, Allah tarafından ona verilen bir özellik olarak tasvir edilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın kendisi de evrensel bir padişah olma imajına özenmekteydi (Eryılmaz, 2013: 121-122).

Ârifî, Enbiyanâme'de Kanuni için Firdevsî'nin Şehnâmesi'ndeki gibi bir peygamber-padişah imajı çizmeye çalışmıştır. Peygamberlerin insanî özelliklerini ve dünyevî mücadelelerini anlatarak onlarla Kanuni arasında benzerlik kurmaya çalışmıştır (Eryılmaz, 2013: 124-125).

Dördüncü cilt Osmanlı'nın kuruluşunu anlatan cilttir. Bu cildin zahriye yaprağında ismi Osmannâme olarak verilmiştir. Ancak bu cildin bitiş tarihine eserde yer verilmemiştir. Fatma Sinem Eryılmaz bu cildin diğer ciltlerle aynı zamanda yani 1558'de bittiğini söylemektedir. Osmannâme adlı cilt Osmanlı devletin kuruluşundan başlayarak I. Beyazid'e kadar olan olayları anlatmaktadır (Çelik, 2009: 19). Bu cilt, iki yüz beş yapraktan oluşur ancak Fatma Sinem Eryılmaz günümüze kadar ulaşan bu iki yüz beş yaprağın tam olmadığını ifade eder (Eryılmaz, 2010: 51). Bu cilt, I. Beyazid'in döneminde vuku bulan Emir Timur ile I. Beyazid arasında meydana gelen Ankara Savaşı'na (1402) kadar olan olayları kapsamaktadır.

Beşinci cilt, Kanuni Sultan Süleyman'ın cülûsundan 1555 yılına kadar olan olayları anlatmaktadır (Sağırılı, 2014: 126). Bu cilt 1558 yılının Ramazan ayında tamamlanmıştır (Eryılmaz, 2010: 51-52). Altmış bin beyte yakın olan Şehnâme-i Âl-i Osman'ın en büyük cildi beşinci cildir. Bu cilt otuz iki bin yedi yüz altmış bin beyitten oluşmaktadır (Çelik, 2009: 19-20). On beşer satırlık dört sütun hâlinde güzel bir ta'lik yazısıyla yazılmıştır (Alper, 2016: 157) ve altmış dokuz minyatürle süslenmiştir (Eryılmaz, 2010: 52). Süleymannâme'nin tek bilinen nüshası Topkapı Sarayı Müzesi (TSM) Kütüphanesi'nde 1517 numarayla kayıtlıdır (Sağırılı, 2014: 126). Topkapı Sarayı Hazine Koleksiyonu'nda kalmış tek cilttir (Alper, 2016: 157), (Hazine, nr, 1517).¹ Şehnâme-i Âl-i Osman'ın son cildi olan "Süleymannâme" hem yazıyla hem de minyatürlerle Kanuni Sultan Süleyman'ı anlatmayı hedeflemiştir. Yavuz Sultan Selim'in vefatı ve Kanuni'nin tahta cülûsundan başlamaktadır ve 1555 yılında Ahmed Paşa'nın idam edildiği ve Rüstem Paşa'nın sadrazamlığa tekrar getirildiği olay ile son bulmaktadır (Eryılmaz, 2010: 52).

Ârifî, bu ciltte Peygamber Hz. Süleyman'la ilgili Kuran'da yer alan ayetleri aktarmış ve böylece Hz. Süleyman ile Kanuni Sultan Süleyman arasında ilişki kurmaya çalışmıştır (Adıgüzel Toprak, 2007: 44). Ârifî, hadiseleri bir destanda olabilecek gerçekliğe en uygun biçimde ve kronolojik sıra içinde ele alır (Çelik, 2009: 28). Kronolojiye dikkat etmesi ve olayları birbirine karıştırmadan anlatması, Süleymannâme'yi müracaat edilecek tarihi kaynaklar arasına taşımaktadır. Kronolojik anlatım Süleymannâme tarzı eserlerde yaygın olan bir methodur (Adıgüzel Toprak, 2007: 31). Bu eser, Sultanın özel kütüphanesine konmuş ve hiçbir zaman geniş bir kitleye ulaşmak üzere çoğaltılmamıştır. Bundan dolayı tek nüshası Topkapı Müzesi Sarayı Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Eryılmaz, 2010: 117).

¹ Bu tespitin doğru olmadığı ve bir başka nüshasının bulunduğu dair bilgiler ilerdeki sayfalarda açıklanacaktır.

Süleymannâme'nin Bilinmeyen Yeni Bir Nüshası İran'da Tespit Edildi

Her ne kadar Türkçe kaynaklarda bir nüshası olduğu söylense de yapılan araştırmalar sonucunda İran'ın Meşhed kentindeki Astan-i Kuds-i Rizevî (AKR) Kütüphanesi'nde ikinci bir nüshaya rastlanmıştır. Nüshanın tavsifi şu şekildedir;

Cilt: 1

Diş kapak: Kırmızı Deri (Timaç)

Sütün: 4

Varak: 614

Satır: 19

Yazı: Ta'lik

Renk: Siyah

Kağıt: Zanaat kağıdı

İlk beyit: Be-deh tâ be-bend-em be vech- cemîl¹

Be bag-ı sũhan Sehper-i Cebrail

Son beyit: Bad-û bâd arzende nam û kam²

Badîn güfte kerd-im hatm-ı kelâm

Müstensih: Tespit edilememiştir.

İstinsah tarihi: Hicrî 1167/ Miladî 1753-1754

Bu bilinmeyen ikinci nüsha AKR Kütüphanesi El Yazma Eserleri bölümünde 4249M numarada Şehnâme-i Süleymanî ismiyle kayıtlıdır.³

Bu nüsha kırmızı kapaklıdır ve güzel bir ta'lik yazıyla yazılmıştır. Altı yüz on dört varaktan oluşan bu nüshada diğer nüshanın aksine hiçbir minyatür bulunmamaktadır. On dokuz sıra ve dört sütun şeklinde yazılmıştır. İlk otuz bir sayfası ve sondan üç sayfası farklı nedenlerle yıpranmıştır. Bu nüsha ismi bilinmeyen biri tarafında 1930 yılında kütüphaneye bağışlanmıştır (Emini ve Nimeti, 2017: 8). Bu eser Topkapı Sarayı Müzesi (TSM) Kütüphanesi'ndeki nüshasından farklı olarak *بده تا ببندم به وجه جميل به باغ* beyti ile başlamaktadır.

Bu beyit TSM Kütüphanesi'ndeki nüshada yirmi dokuzuncu beyit olarak geçmektedir. Rıza Emîni ve Sekineh Nimeti'nin de vurguladığı gibi büyük ihtimalle bu nüsha doğal afetlerden dolayı zarar görmüştür. İlk beyitler başlarda yer aldıkları için zamanla yıpranmış ve yok olmuş olabilir. Süleymannâme'nin son beyti iki nüshada da aynı şekilde bitmektedir. TSM Kütüphanesi'ndeki nüshasından farklı olarak bu nüshada hatime kaydı bulunmamaktadır (Emini ve Nimeti, 2017: 8-9). Ayrıca eserin başlangıç kısmında müstensih'in ismi geçmemektedir. Ancak kütüphane kaydında bu nüshanın tahrir tarihi 1753 (1167) olarak verilmiştir (Kayimi ve Abdi, 2018: 131-133). Bu nüsha Farsça imla kurallarından farklı yazılmıştır. "ک" harfi yerine "گ" harfi kullanılmıştır. "پ" yerine "ف" ve "ف" yerine "پ" kullanılmıştır (Emini ve Nimeti, 2017: 9). TSM Kütüphanesi'ndeki nüshasında ise aynı özellikler bulunmamaktadır. TSM'deki nüshada "پ" "چ" ve "ز" harflerinin noktaları tek olarak "ب" "ج" ve "ز" şeklinde yazılmıştır (Çelik, 2009: 26). Farsça yönelme eki olan "به" eki hemen hemen her yerde kelime ile bitişik şekilde yazılmıştır (Emini ve Nimeti, 2017: 9). Bu husus TSM'deki nüshada da gözükmemektedir (Çelik, 2009: 31). Nokta gerektirmeyen birçok harf için nokta konulmuştur ancak farklı olarak TSM'deki nüshada gerekli yerlerde noktalar konulmamıştır (Çelik, 2009: 26).

¹ İzin ver ki güzel niyetimle, Cebrail'in kanatları eşliğinde, söz bahçesine adım atayım.

² O değerli isme bir kez daha rüzgar getir, bu sözlerle son sözü söyledik.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://digital.aqr.ir/newindex.aspx?pid=245&GID=1858103&ID=1514620>

Ârifi'nin Süleymannâme'de Kullandığı Dil ve Anlatımdaki Ustalığı

Ârifi'nin dilinin sade olmasına rağmen, bu sadelikle beraber yüksek saray aristokrasisine ve geleneklerine uygun, tahsilli ve bilgili bir müellifin anlatımı görülmektedir (Çelik, 2009: 32). Anlaşılması kolay olan bir dil ile yazmaya çalışmıştır. Kelime seçimlerinde Firdevsî'yi örnek aldığı görülmektedir (Emini ve Nimeti, 2017: 10). Ârifi'nin kendi ifadesiyle eseri Derî Farsçası¹ ile yazmaya özen göstermiştir (Çelik, 2009: 31). Her ne kadar şair eserinde Firdevsî'ye özel kelimeleri kullanmaya özen göstermiş olsa da bu kelimeleri beyitlerde birleştirirken Firdevsî kadar başarılı olamamıştır (Emini ve Nimeti, 2017: 10). Metnin sözdizimsel ve sözcüksel kullanımları, Firdevsî'nin metnine kıyasla çok azdır. Ârifi standart Firdevsî'nin üslubundan sapmaz (Kayimi ve Abdi, 2018: 134). Ancak özgün olarak Ârifi'ye ait bazı kelime türetmeleri de eserde bulunmaktadır. Fonetik dönüşümle fiillerin önceliği, örnek fiillerin kullanımı, kullanın harflerin birbirinin yerine kullanılması, kelime kısaltması ve anlam vurgulanması Ârifi'nin diline ait bazı hususiyetlerdir (Emini ve Nimeti, 2017: 10).

Ârifi'nin sosyal statüsü ve diğer şairlere karşı edebî üstünlüğünü sürdürme takıntısının yanı sıra, olayları anlatırken uzaktaki okuyuculara yönelik bir dikkat göstermesi, eserin kalıcılığını ve etkisini arttırmıştır (Kayimi ve Abdi, 2018: 137). Edebiyatçılar Ârifi'nin metninde okuyucuları aktif ve pasif okuyucu olarak iki kategoriye ayırmışlardır. Ârifi'nin okuyucuları metnin içinde ve oluşumunda yer almadıkları için pasif okuyucu olarak görülürken, aynı zamanda *Süleymannâme*'de geçen olayları değerlendirmek ve analiz etmek hakkına sahip oldukları için aktif okuyucu olarak da görülmüşlerdir. Ancak Ârifi okuyucusunu pasif okuyucu olarak görmüş ve mevcut anlamı en ufak bir eksiklik olmadan okuyucusuna aktarabilmek için elinden geleni yapmıştır. Böylece metni tüm yönleriyle okuyucu için açık hâle getirmeye çalışmıştır (Kayimi ve Abdi, 2018: 138). Öte yandan Farsça efsanevi eserlerde okuyucunun yeri önemli olmuş ve bir edebiyat eleştirmeni olarak görülmüştür. Efsanevi bir metinde okuyucu sadece bir okuyucu mahiyetinde değil, daha aktif ve eleştirel bir rolde metni analiz eden ve eleştiren bir edebiyat eleştirmeni konumunda olmuştur (Kamyar, 1992: 42).

SONUÇ

Şehnâmecilik geleneği, Kanuni Sultan Süleyman devrinde Fethullah Ârifi Çelebi ile resmîleşmiş ve zaman içerisinde geleneksel bir kurum haline gelmiştir. Daha sonraki şehnâmeciler ise resmî saray şehnâmecisi olarak atanmışlardır.

Ârifi'nin ne zaman Osmanlı Devleti'ne geldiği tartışmalı bir konudur. Bu husus, onun eserlerini anlamak açısından önemlidir. İranlı araştırmacılar onun veya babasının Elkas Mirza'nın elçisi olduğundan ötürü Safevi yönetimine ve İran halkına karşı tepkili olduğuna inanırlar. Ancak Türk araştırmacılar onun Elkas Mirza'dan daha önce Osmanlı'ya geldiğini savunurlar. Fakat Elkas Mirza ile olan tanışması şüphe götürmez bir gerçektir. O, eserinde babasını Elkas Mirza'nın elçisi olarak tanıtmıştır. Bazı kaynaklar onun Osmanlı'ya gelmeden önce Elkas Mirza'nın danışmanı olduğunu ifade etmektedir.

Ârifi'nin İran halkı ve özellikle Safevi Şahı Tahmasb'a yönelik sert üslubu, yazdığı eserin doğasından kaynaklanan özel bir tutumun yansımasıdır. Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle yazılmış olan bu eser Osmanlı hânedânını yüceltmeyi amaçlamaktadır. Ancak padişah tarafından belli maaşla ödüllendirilen Ârifi, eserinde tarafsızlığını koruyamamıştır.

Her ne kadar eser, bir hânedân tarihi olarak tasarlanmış olsa da daha çok bir Süleyman (Kanuni) tarihi olarak öne çıkmaktadır. Beş ciltlik eserin her birinde, Kanuni Sultan Süleyman ön plana çıkartılmıştır. Ârifi, tüm gücüyle Kanuni için evrensel bir padişah imajı çizmeye çalışmış ve başarılı da olmuştur. Beş ciltten oluşan eserin en hacimli ve büyük olan cildi Süleymannâme'dir. Bu durum şairin, Sultan Süleyman'ın siyasî ve manevî otoritesini daha sonraki nesillere aktarmaya çalıştığını göstermektedir.

¹ Bugünkü Farsçanın temelini teşkil eden eskiden saray ve çevresinde konuşulan dil. Derî kelimesi "saray" anlamına gelen derbârın hafifletilmiş şeklidir. Bu dilin ne zaman ortaya çıktığı tartışma konusudur. Eski İran hükümdarlarından Behmen-i İsfendiyâr, Cemşid ve Behrâm-ı Gûr zamanlarında icat edildiğini ileri sürenler olduğu gibi batı veya doğu İran lehçelerinden birini oluşturduğunu söyleyenler de vardır.

Süleymannâme'nin minyatürlü olan nüshası Topkapı Sarayı Müzesi (TSM) Kütüphanesi'nde kayıtlıdır. Ancak bilinmeyen bir başka nüshası bu çalışma aracılığıyla tespit edilmiştir. İran'ın Astan-i Kuds-i Rizevî (AKR) Kütüphanesi'nde mevcut ikinci nüsha minyatürsüzdür. İki nüsha arasındaki farklar baştaki eksik sayfa sayılmazsa çok azdır. Bazı imla ve yazım farkları dışında iki nüsha hemen hemen aynıdır. Fakat minyatürleri bulunmayan eser çalışmalara konu edilmemiştir. Tek nüsha şeklinde hazırlanmış olan eserin nasıl ve ne zaman çoğaltıldığına dair kesin bir bilgi yoktur. Ancak AKR Kütüphanesi'ndeki kayıtlara göre bu eser 1747 yılında tahrir edilmiştir ve 1930 yılında AKR Kütüphanesi'ne bilinmeyen bir kişi tarafından bağışlanmıştır. Eserin minyatürlerinin kaybolmuş veya çalınmış olma ihtimali de vardır.

KAYNAKÇA

Adıgüzel Toprak, F. (2007). *Arif'nin Süleymannâme'sindeki Minyatürlerde Saltanata İlişkin Simgeler*. [Yüksek lisans tezi]. İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi.

Adıgüzel- Toprak, F. ve Adanır- Özkavruk, E. (2010). An Instigative Attitude "Conspicuous consumption at the Ottoman Court by the Patrons during Suleyman I's Reign. *DEÜ GSG Dergisi*. 4: 9-159.

Alper, K. (2017). Türk Edebiyatında Süleymannâmeler. *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 9: 147-163.

Babayi, T. (2016). Caygah-i Muhacirin İrani Der Tarih-Nigari Menzum-ı Osmani. *İslam Medeniyeti Tarihi Dergisi*, cilt.1: 49: 116-139. DOI: 10.22059/jhic.2018.244714.653823

Bursalı, M. T. (1975). *Osmanlı Müellifleri*, Meral Yayınevi.

Çelik, A. F. (2009). Fethullah Arifi Çelebi'nin "Şahname-i Al-i Osman'ından Süleymannâme. [Doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.

Emini, M. R. ve Nimeti, S. (2017). Şehnâme-i Süleymani. *Farsça Yazım ve Nesir Metinleri Dergisi*, 9: 1-30.

Erkan, M. (1999). Hüsrev ve Şiirin. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 19: 53-55.

Eryılmaz, F. S. (2010). *The Shehnamecis Of Sultan Süleyman' Arif And Eflatun And Their Dynastic Project*. [Doktora tezi]. The University of Chicago.

Eryılmaz, F. S. (2013). From Adam to Süleyman: Visual Representation of Authority in Arif's *Shahname-yi Al-i Osman*. *Writing History at the Ottoman Court* (s. 100-128). Indiana University Yayınları.

Eryılmaz, F. S. (2017). The Sulaiman-nama (Suleyman-name) as an Historical Source. *Shahname Studies III the Reception of the Shahnama* (s. 173-198). Brill Yayınları.

Eryılmaz, F. S. (2019). Kültür & Tarih Sohbetleri: Süleyman Dönemi Kültür Dünyası Ve Şehnâmeleri – Dr. Fatma Sinem Eryılmaz. <https://www.Youtube.Com/Watch?V=Luff2-4zjf4&T=611s> [Erişim Tarihi: 28.03.2021]

Kamyar, T. (1992). Hamasa Saray-yi. *Farsça Dil ve Edebiyat Dergisi*, 9: 34-42.

Karacan, T. (1991). *Bosnalı Alaeddin Sâbit, Divan*. Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

Karahan, A. (1996). Figani. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 13, 57-58.

Kayimi, F. ve Abdi, İ. (2018). Marefi ve Şinah-i Şehnâme-i Süleymani. *Fars Dili ve Edebiyatı Alegorik Araştırmalar Dergisi*, 37: 128-149.

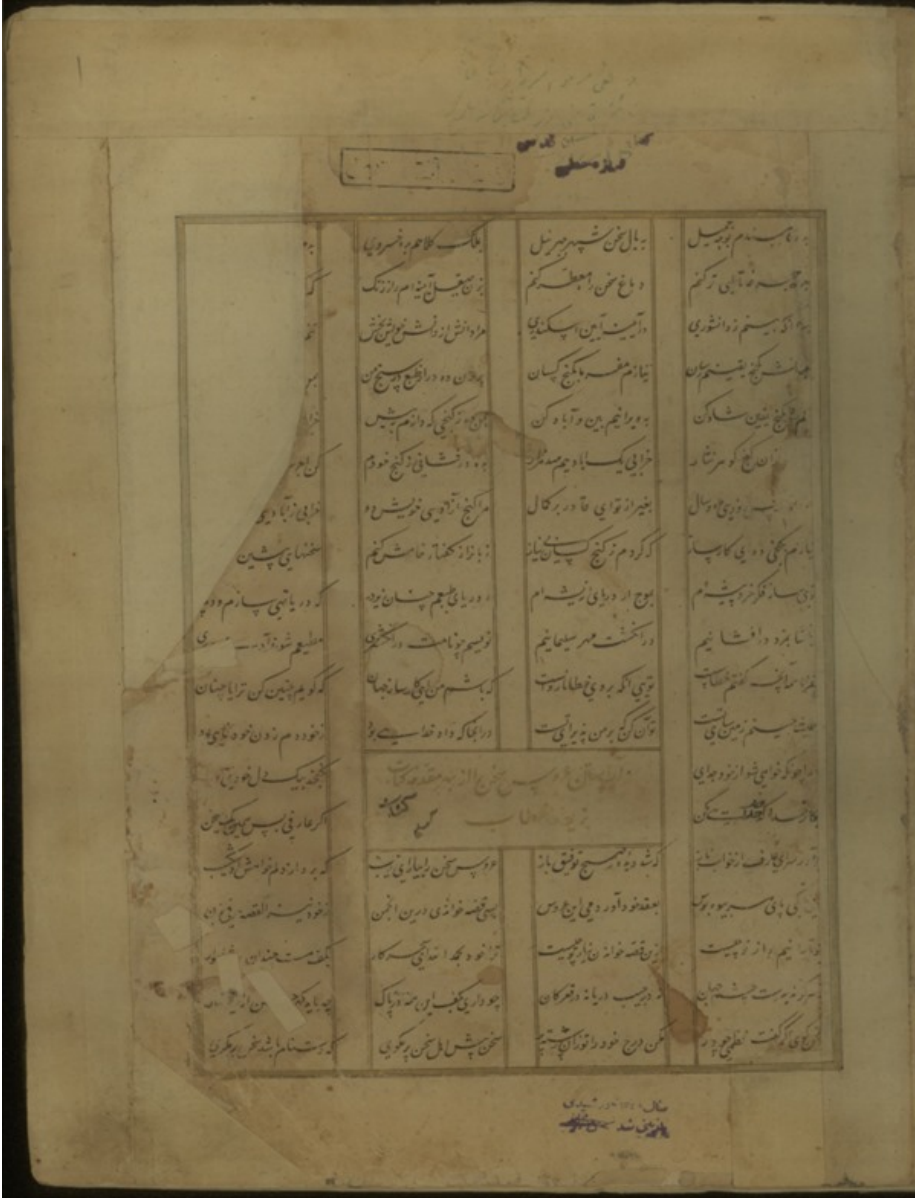
Kurtuluş, R. (2001). Kâniî-İ Tûsî. (2001). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt: 24: 307.

Kut, G. (1987). Ahmedi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2: 165-167.

Nevruzi, Y. ve Abberin: (2016). Şehnâme der Edebiyat-ı Türki Osmani. *Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırma Dergisi*, 116.

- Pur-Namdaryan, T. (1998). *Şiir-Nima az Sunnet ta Tacaddüd*, Soroş Yayınları.
- Riyahi, M. E. (1991) *Zeban ve Edeb-I Farsi der Kalem-rev-i Osmani*, Mervi Yayınları.
- Sümer, F. (2001). Karamanoğulları. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 24: 459-462.
- Şişman, B. ve Kuzubaş, M. (2012). *Şehnâme'nin Türk Kültürü ve Edebiyatı'na Etkileri*, Ötüken Yayınları.
- Ünver, İ. (1989). Ahmed Rıdvan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2: 123-124.
- Ünver, İ. (1998). Hoca Dehhani. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 18: 187-188.
- Woodhead, C. (1983). An Experiment in Official Historiography: The post of Şehnâmecî in the Ottoman Empire. *Wiener Zeitschrift Für die Kunde des Morgenlandes*, (157-182). Brill Yayınları.
- Woodhead, C. (2005). Murad III And The Historians Representation Of Ottonian Imperial Authority In Late 16th-Century Historiography. *The Ottoman Empire And Its Heritage* (s. 85-96). Brill Yayınları.
- Woodhead, C. (2010). Şehnâmecî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 38: 456-458.
- Yazıcı, T. (1991). Ârifî Fethullah Çelebi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 3: 371-373.

Ek-1: Astan-i Kuds-i Rizevî (İran) Nüshasının ilk sayfası

Ek-2: Astan-i Kuds-i Rizevî (İran) Nüshasının son sayfası

